

ARMOEDE IN NEDERLAND

Voor het leven getekend

Nederland is rijk en welvarend. Desondanks neemt het aantal arme mensen toe. En – in het voetspoor van de armoede – eveneens het aantal initiatieven en hulpverleners. Is armoedebestrijding dweilen met de kraan open? Over de spagaat tussen menselijke waardigheid, het marktisme en geïnstitutionaliseerd wantrouwen.

DOOR WILLEMEN VELDMAN-MARSMAN

Tjerk Mulder,
Quiet Nederland

et meest aangrijpende? Voor Tjerk Mulder, zakelijk leider bij Quiet Nederland was dat het meisje dat een ijsje kreeg en met grote ogen vroeg of het voor haar alleen was en ze het niet hoefde te delen met haar zusjes. Mulder: “Ik heb zelf nooit armoede gekend en dan te zien hoe blij dit meisje was met een raketje.” Voor Jacqueline Beekman, bestuurder Moedige Dialoog is dat de dame die lang nadat ze al uit de schulden was zei: “Het verdriet sijpelt bij mij uit de muren en dat is een lelijke waarheid.” Beekman: “Wat mij diep treft is dat mensen die in armoede hebben gezeten, ook al komen ze daar uiteindelijk uit, voor het leven getekend zijn.” Wilma Jansen-Gasseling, schuldhulp- en budgetcoach bij Budgetmaatje ziet kinderen uit arme gezinnen die op alle mogelijke manieren hun ouders proberen te helpen. Vaak ten koste van zichzelf. “Deze kinderen zijn vaak intelli-

Jacqueline Beekman,
Môedige Dialoog

gent, ze kunnen goed leren, maar als zij door de geldzorgen en de zorg voor hun ouders bijvoorbeeld hun mbo-opleiding niet afmaken blijven ook zij met een schuld zitten." In het Nederlandse systeem is een mbo-er die het diploma niet haalt meestal verplicht de studiefinanciering terug te betalen. Wie wel het diploma haalt krijgt de schulden kwijtgescholden. Studenten hbo en wo moeten bijna altijd hun studieschuld afbetalen.

Neerwaartse spiraal

Volgens de Verenigde Naties is armoede het niet kunnen voorzien in de eerste levensbehoeften: voldoende gezond voedsel, een dak boven het hoofd, toegang tot de gezondheidszorg en geld voor een opleiding. De Nederlandse definitie is ruimer. Ook als mensen geen geld hebben voor een sportclub, vereniging, schoolactiviteiten of toegang tot internet is er sprake van armoede. Inmiddels betreft dat 1,3 miljoen mensen, 7,6% van de bevolking. In 2022 waren dat er nog 1,1 miljoen. Het aantal mensen dat van de voedselbank gebruik maakt is vorig jaar explosief gestegen. Googelen op armoedebestrijding levert 710.000 hits op. Variërend van overheidsinstanties en onderzoeksinstituten tot vrijwilligersorganisaties en bedrijven voor wie armoede een verdienmodel is, zoals deurwaarders, incasobureaus en bewindvoerders.

De oorzaken van armoede zijn divers en complex. Gezinnen met opgroeiende kinderen die van de bijstand leven, komen nogal eens in een neerwaartse spiraal terecht. "Dat toeslagen vooraf worden uitgekeerd en pas achteraf, bij de belastingaangifte, wordt gecontroleerd of mensen er recht op hebben werkt dit in de hand", zegt Jansen-Gasseling. "Als ze dan toch moeten terugbetalen hebben ze dat geld niet omdat ze het nodig hadden voor levensonderhoud." Een groeiend aantal werkende mensen met weinig of geen reserves heeft vooral last van de combinatie hoge hypotheek of huur en sterk geste-

gen kosten van levensonderhoud. Ook flexwerken drijft mensen in de armoede. Mulder: "Van een inkomen van 11 euro per uur valt niet te leven."

Jansen-Gasseling: "Uitzendbureaus betalen de mensen op de werkvloer vaak zodanig dat ze recht houden op alle toeslagen en daar afhankelijk van blijven, waardoor ze dus moeilijk in een betere positie komen."

Beekman: "Dat de armoede nu hand over hand toeneemt heeft ook te maken met de vrije markt. Loonsverhoging lost dat niet op. Als we echt iets willen doen aan de armoede zullen we ook wat moeten doen aan de machtspositie van bijvoorbeeld vastgoedeigenaren en de hoge huurprijzen."

“ Het systeem dat wij hebben opgetuigd is funest voor de menselijke waardigheid”

Systeem

Mulder noemt armoede "een tekort aan meedoen." Mensen schamen zich ervoor, durven op hun werk en aan vrienden en familie niet te vertellen dat ze amper of helemaal niet meer kunnen rondkomen. Alleen wie goed oplet ziet dan misschien dat ze lijden onder geldgebrek en zorgen hebben. Dan melden ze zich vaker ziek, vragen om een voorschot op hun salaris, krijgen ze concentratieproblemen, gaan

ze niet meer op bezoek omdat ze mensen niet kunnen terugvragen en houden ze hun kinderen thuis van feestjes of schoolreisjes. Armoede maakt eenzaam.

Minstens zo rampzalig als de economische en sociale gevolgen zijn de effecten op het denkvermogen van mensen. Weliswaar is de claim dat het IQ van mensen met voortdurende geldzorgen met 13% daalt omstreden, wel is wetenschappelijk bewezen dat arme mensen minder door-dachte keuzes lijken te maken. Niet omdat ze dom zijn of van slechte wil, maar omdat de context van de armoede hen zo belast dat dit hun cognitieve functioneren belemmert." Beekman: "Er zijn in Nederland twee onderwerpen waar een groot taboe op rust: seksualiteit en geld. Beiden gaan over een vorm van presteren. Wie hier geen geld heeft of in de schulden raakt, heeft het in de opvatting van veel mensen niet goed gedaan. Dat begint nu wat armoede en schulden betreft gelukkig iets te veranderen." Mulder: "Armoede kan ons

Wilma Jansen-Gasseling,
Budgetmaatje
Geldrop-Mierlo

allemaal overkomen. Het duurt gemiddeld drie tot vijf jaar voordat mensen durven te zeggen dat ze in de problemen zitten. De gemiddelde schuld bedraagt dan al veertig duizend euro.” Jansen-Gasseling: “Wat ik zie is dat mensen door de armoede totaal de weg kwijt raken.” Zeker als ze worden geconfronteerd met boetes die twee of drie keer verdubbelen. Mulder: “Soms zien mensen alleen nog maar zwarte sneeuw. Ze moeten ver voorbij hun eigen trots en schaamte om te worden geholpen.” Dit komt mede door de regels van de overheid. Wie in Nederland onder de armoedegrens leeft moet dat 24 keer per jaar op verschillende manieren bewijzen. Hiermee proberen gemeentes *coûte que coûte* te voorkomen dat iemand ook maar iets krijgt waar hij geen recht op heeft.

Het systeem dat Nederland heeft opgetuigd is funest voor de menselijke waar-

digheid. Goed kijken naar de systemen van armoedebestrijding leert dat deze werken volgens de principes van het marktisme. Dat is de ideologie dat de vrije markt het belangrijkste orderingsprincipe is en ieder mens uitsluitend door winst en succes wordt gedreven. Het marktisme is vandaag de dag de tot in detail gecultiveerde norm voor alles wat er gedaan moet worden, ook als het gaat om mensen in nood. De overheid – de Groninger aardbevingsschade, de toeslagenaffaire – is er een pregnant voorbeeld van. Mulder: “Met de beste intenties zijn allerlei systemen bedacht die in de uitvoering dramatisch uitpakken omdat ze zijn gebaseerd op de vooronderstelling dat mensen altijd meer vragen dan ze nodig hebben.” Dit geïnstitutionaliseerde wantrouwen verklaart ook waarom de dialoog over een basisinkomen niet van de grond komt. De aanname is namelijk dat de mens van nature lui is en uit op eigen gewin. Uit allerlei experimenten blijkt echter dat een basisinkomen er juist voor zorgt dat mensen een grote stap voorwaarts zetten, socialer worden en weer meedoen in de samenleving. Mulder: “Met Quiet willen wij de armoede verzachten en mensen sterker maken door hen juist vertrouwen en gelijkwaardigheid te schenken. Iedereen kan bij ons komen en zichzelf zijn, mensen hoeven niet aan te tonen dat ze arm zijn.” Inmiddels zijn er in geheel Nederland lokale Quiet Communities actief. Ook geeft Quiet een armoedeglossy uit: de Quiet-500. “De mensen die bij ons

“Soms zien ze alleen nog maar zwarte sneeuw”

komen voelen zich gesteund om weer mee te doen”, aldus Mulder.

Budgetmaatje zit vooral bij mensen thuis aan tafel om ze te coachen en begeleiden zodat ze sterker en weerbaarder worden. Jansen-Gasseling: “Wij stellen onder meer een budgetplan op. Voor veel mensen is dat iets dat ze niet kennen en waar ze veel baat bij hebben omdat ze zo inzicht krijgen. Ze begrijpen namelijk heel goed wat er nodig is of moet veranderen, maar weten niet hoe ze dat moeten doen.” Budgetmaatje Geldrop-Mierlo functioneert onder de paraplu van de Vincentiusvereniging.

Moedige Dialoog zit daarentegen juist met overheden, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties om de tafel om een effectieve aanpak te realiseren. Met het programma Geldzorgen de Baas krijgen werkgevers inzicht in de effecten van geldzorgen van werknemers op hun welbevinden, arbeidsproductiviteit en baanloyaliteit. Beekman: “Wij hopen op deze manier de schaamte en het taboe van armoede te doorbreken. Niet door een paar dingen snel af te vinken, maar met gerichte interventies en meten wat de resultaten zijn.”

Op de vraag of armoedebestrijding zoals dat nu is geregeld dweilen is met de kraan open zegt Beekman: “Dat durf ik niet te zeggen omdat ik echt wel zie dat het anders is dan twintig jaar geleden. Veel meer partijen gaan met elkaar in gesprek. Maar toch..... soms denk ik van wel. Al weiger ik om daaraan toe te geven, want dan is de hoop weg.” ←